

Сманов А.Ж., Оразбаев С.А., Садуақасов С.С.

ВОЗМОЖНОСТИ ВЫРАЩИВАНИЯ РАПСОВЫХ ЗЕРН В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

В статье приведены агротехнические сведения по производству рапса в Казахстане, который является ценным биологическим топливом.

Ключевые слова: рапс, способ зерно, масло, биодизель.

Smanov A. Zh., Orazbayev S. A., Saduakasov S.S.

TECHNOLOGIES OF CULTIVATION OF RAPS IN REPUBLIC KAZAKHSTAN

The article considers agro technical data on rape production in Kazakhstan which is said to be of the leading sources of biological fuel.

Key word: rape, mode corn, oil, diesel engine.

ӘОЖ 332.33 (574)

А.А.Қобыланова, А.Т. Жұбанышова

Қазақ ұлттық аграрлық университеті

ЖЕР РЕСУРСТАРЫН ҰТЫМДЫ ПАЙДАЛАНУДЫҢ БАҒЫТТАРЫ

Аңдатпа. Ауыл шаруашылық жерлерін пайдаланғанда топырақ құнарлығын арттырудың тиімді шараларын жүргізуге міндетті, топырақтың жел және су эрозиясының бетін қайтаратын ұйымдастыру-шаруашылық, агротехникалық, гидротехникалық кешенді шараларын жүзеге асыруы, топырақтың тұздануын, жерлердің ластануын, арамшөптермен өсіп кетуін, сондай-ақ топырақтың жағдайының нашарлауына әкелетін басқа үрдістерді болдырмауы тиіс.

Кілт сөздер: жер ресурстары, топырақтың құнарлылығы, экология, нарықтық экономика, ауыспалы егіс, шаруа қожалығы.

Айналымнан шыққан ауыл шаруашылық жерлерінің құнарлығын қалпына келтіру, еліміздегі азық-түлік қауіпсіздігін және экспортқа шығарылатын отандық астық өнімдерін арттыруға мүмкіндік береді. Әлемдік қаржы дағдарысы біздің экономикамызға да кері әсерін тигізеді. Бүгінгі кезеңде жер ресурстарының әлеуеттік мүмкіндіктерін анықтау, ауыл шаруашылығын одан ары дамытудың осы кезеңдегісі мен болашақ стратегиясын таңдаудағы басты саяси әлеуметтік-экономикалық мақсат болып табылады. Бұл ауыл шаруашылығында пайдаланылып жүрген алқаптардың тиімділігін қамтамасыз етуге қабілетті әдістерді іздестіруге мүмкіндік береді. Аталған мақсаттың шешімінің нәтижелілігі мен тиімділігінің болуы, біраз мәселелердің ғылыми негіздемесінің тұрақтылығы мен сенімділігіне байланысты болады. Олар бүгінгі таңдағы нарықтың сипатына орай, егістік алқаптарының құнарлылығын арттырудың экономикалық тетіктері мен оның жүзеге асырылуында жатыр.

Еліміздің экономикасының жағдайы ауылдық жерге дамыған елдердің деңгейінде бюджеттік субсидия талап етуге мүмкіндік бермейді. Сондықтан отандық ауыл

шаруашылық тауарын өндірушілердің артықшылықтарын сақтауымыз қажет: ауыл шаруашылық алқаптары аудандарының үлкендігі, жерді тегін пайдалануы, материалдық ресурстардың арзандығы. Ғылыми ізденістер барысында байқағанымыз ауыл шаруашылық жерлері Алматы облысында белгілі дағдарысқа ұшыраған және оның бетін қайтару шараларын жасауды алға тартып отыр.

Топырақтың өнімділік қабілеті - жерді ауыл шаруашылығы өндірісінің үрдісінде пайдаланғанда ғана байқалады. Табиғи құнарлылық негізінде қарапайым ұдайы өндірісті немесе шамалы ұдайы өндірісті кеңейтіп жүргізуге немесе табиғаттың ұзақ жылдар бойы даму үрдісі негізінде жасалады. Ұйымдастыру-экономикалық факторларды пайдалану негізінде топырақ құнарлылығын арттыру. Бұған дақылдардың сорттарын тандап алу, өндеудің агротехникалық қолайлы мерзімін қатаң сақтау, озық технологияны қолдану, органикалық және минералдық тыңайтқыштарды егістікке сіңіріп жоғары нәтижелерге жету шараларын жатқызуға болады.

1-сурет. Егістік жерлердің құнарлығын арттырудың экология-экономикалық тетіктері.

Экономист-эколог ғалымдардың бағалауына қарағанда, табиғи және минералдық тыңайтқыштарды пайдалану нәтижесінде әр гектардан алынатын өнімді 50 пайызға, ал техникамен жер баптау технологиясын жақсарту негізінде 25-30 пайызға, селекция жетістіктерін енгізу нәтижесінде 20-25 пайызға дейін арттыруға болады екен.

Зерттеу мәліметтері байқатқандай, Алматы облысында ауыл шаруашылық жерлері ұтымды, тиімді пайдалану және егістіктің құнарлығын арттыру мақсатында болашақ кезеңде жүзеге асырылуы тиіс келесі шаралар:

- егіншілік жүйесінде 16 ауданының табиғи ерекшелігін ескере отырып, озық агротехникаларды және ауыл шаруашылық жерлерін, соның ішінде суғарылатын жерлерді айналымға енгізу;

- элиталық тұқым өсіру шаруашылықтарын дамыту. Аудандастырылған сорттарды көбейту, сорт жаңартумен айналысу;

- астық дақылдарын өсірудің прогрессивтік технологиясын енгізу, бидайдың қатты және күшті сорттарын өсіруді қамтамасыз жасау. Бидайдың егіс алқабын, соның ішінде мал азығына жұмсалатын астық түрлернің ауданын ұлғайту;

- егілетін егістік ауданын ұлғайту және егістік түсімін арттыру арқылы ауданның ішкі шаруашылық және аймақтық (өсімдік құрамы, топырақ ерекшелігі, ауа райы жағдайы жөнінде бір тектес аймақ) ерекшелігін ескере отырып дамыту;

- жерді қорғау мен құнарландырудың шараларын мемлекеттік қолдау қаражатымен жүзеге асыру;

- суармалы жерлерде жоғары деңгейде технология қолданып, ауыл шаруашылығы айналымынан шығып қалуға жол бермеуіміз тиіс. Ондай жерлер облыстың өте құнарлы да құнды қорына жатады, сондықтан егістікті қорғаудың озық технологияларын қолдану керек.

Мұнда егістік жерлерді құнарландырудың 3 бағытын ұсынып отырмыз:

1. Экономикалық ынталандыру:

а) жер төлемдерін саралау;

ә) жер төлемдерінен жеңілдіктер беру;

б) жер телімдерінің бағасына байланысты төлемдердің мөлшерін тағайындау;

в) мемлекеттің несие-қаржы және инвестициялық саясаты.

2. Экономикалық кепілдік:

а) жер құнарлығын қорғау, сақтау, арттырудың экология-экономикалық шаралары;

ә) жерлерді ауыл шаруашылығы айналымынан алғандағы зиянды өтеу.

3. Экономикалық санкция:

а) егістік жерлерді пайдаланудағы құқықты бұзғанда;

ә) жерді ластағандағы төлем;

б) жер төлемдерін уақытылы төлемегені үшін төлем;

в) пайдалану түрін өзгерткендегі ақшалай төлем.

Бүгінгі таңда Қазақстан Республикасында агроөндіріс саласында 67 жоба жүзеге асырылып жатыр, сервистік-дайындау орталықтары, көтерме-бөлшек сауда, көлік-логистика инфрақұрылымдары, жылыжай және мал шаруашылық кешендері. Оңтүстік облыстарда 40-қа жуық сервистік-дайындау орталықтарын, соның 19 Алматы облысында салу жоспарланған. Елімізде ауылдық жерде халқымыздың 47 пайызы тұрады және ауыл халқының өмір сүру деңгейін көтеру міндеті қойылып отырған кезде, алғашқы қарастырылатын шаралар жоспарында еліміздің АӨК тұрақты дамытуға жағдай жасалуы керек.

Ауыл шаруашылығын тұрақты дамытуға мемлекеттік қолдау шараларын арттыру қажет және инвестиция (отандық, шет елдік, жеке) қаржыларының мөлшері көбеюі керек. Алматы облысында 2010 жылғы дерек бойынша, 52377 ауыл шаруашылық құрылымдары бар, оның: 769-ауыл шаруашылық кәсіпорындары, 51608-шаруа қожалықтары.

Шаруа қожалықтарының жерлерін құнарландыруды мемлекеттік қолдаудың қаржылық тетіктері: өтемақы, субсидия (көмек қаражат), дотация (жәрдем қаржы), квота (рұқсат етілген қаражаттың үлесі), лизинг, субвенция (жәрдем қаражат). Жерді ұқыпты тиімді пайдалану, яғни ғылым жаңалығынсыз жетістікке жету мүмкін емес. Бір жерге бір дақылды өсіре бергеннен де ол жер құнарлығынан айрылады. Мысалы, Алматы облысында ауыл шаруашылық дақылдарының 1 тоннасын өсіргенде жерден өздерімен бірге алып кетеді екен:

- күздік, жаздық бидай - азот-30 кг, фосфор-10-12 кг.;
- жүгері - азот-34, фосфор-10 кг.;
- күріш - азот-22 кг, фосфор-12 кг;
- картоп - азот-6 кг, фосфор-1,5 кг;
- қант қызылшасы – азот-4 кг, фосфор-1,2 кг;
- қырыққабат-азот-3,3 кг, фосфор-1,3 кг;
- сәбіз-азот-3,2 кг, фосфор-1 кг;
- күнбағыс (тұқымға)-азот-60 кг, фосфор-25 кг.

Әр дақылдың топырақ құрамында өзіне қажетті қоректік заттары бар. Жыл сайын тек сол дақылды еге бергеннен топырақтағы сол қоректік заттары таусылады да, өнім сапасы нашарлайды. Сондықтан да, ауыспалы егістіктің маңызы зор болады. Ауыспалы егістікпен қоса, ол жерді сүреге қалдырып, түрлі тыңайтқыштар заттарды енгізу арқылы жаңа технология қолдану арқылы жерді тиімді пайдаланған дұрыс.

Ауыл шаруашылығында елімізді азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ететін неше түрлі дақылдар өсіріледі. Нарықтық экономиканың заңына сүйенсек, дақылды өсіруге кеткен шығынды толық ақтап, шаруа иесіне пайда әкелуі қажет. Бірақ та, көпшілік жағдайларда шаруа қожалықтары жұмсаған қаржысын қайтара алмай отыр. Әлемнің дамыған елдерінде: Австралия, АҚШ, Германия, Ұлыбритания мемлекеттері фермерлерге, яғни азық-түлік өнімдерін өндірушілерге қаржылай, арнайы мақсатқа арналған жеңілдетілген көмектер беріп отырады. Мұндай көмектер жерді құнарландыруға, жанар - жағармай, техника мен сапалы тұқым сатып алуға, селекция жұмыстарына кеткен шығындарды өтеуге жұмсалады.

Жер ресурстарын пайдаланудың тиімділігін арттыру бағытында келесі шаралар жүзеге асырылуы тиіс:

- ауыл шаруашылық өндірісі мен инфрақұрылымын дамытуды ынталандыру;
- шаруа қожалықтарының жерлерін құнарландыру;
- ғылым жетістіктерін ауыл шаруашылығына енгізу;
- ел ішінде азық-түлік өнімдеріне сұранысты реттеу;
- экспортқа шығарылатын ауыл шаруашылық өнімдерін өткізу нарығын қалыптастыру.

Үкімет ауыл шаруашылығына жанама механизмдер арқылы қолдау көрсетуі тиіс. Ауыл шаруашылық саласында табиғи ортаның тепе-теңдігін сақтау мен қорғау жөніндегі білімін жетілдіру мен озық тәжірибелерді насихаттау және шаруа қожалықтарын статистикалық мәліметтермен жабдықтау керек. Осының нәтижесінде фермерлер қай ауданда қандай ауыл шаруашылық дақылдары егілген, олардың нақты көлемін біліп отырады. Бұл азық-түлік дақылдарын өсіруші, өңдеуші шаруа қожалықтары үшін бағдарлама болады.

Ең бастысы ауыл шаруашылығы саласының нарық талабы мен сұранысына бейімделіп дамуын қамтамасыз ететін, жер ресурстарының құнарлығы екенін естен шығармауымыз қажет. Айналымнан шыққан жерлерді қалпына келтіре отырып, ауыл шаруашылығына жаңа жер аудандарын қосымша береміз. Жерлердің құнарлығын көтере отырып, ауыл шаруашылығы өнімдерінің түсімін арттыруға қол жеткіземіз.

Шетелдік тәжірибеге тоқтала келе, Еуроодақ елдерінде егістік алқаптарды қорғау және оны құнарландыру ісінде мемлекет тарапынан субсидиялауға мейлінше үлкен мән берілетіндігіне көз жеткіздік.

Еліміздің индустриалды-аграрлы мемлекетке жататынын ескере отырып, айналымнан шыққан жер ресурстарының құнарлығын қалпына келтіруде әлемдік деңгейдегі жетістіктерді қолдануға барынша күш салу қажет. Оның бастысы жер құнарлығын арттыру, мұнда отандық технологияны қолдану арқылы әрбір жер телімінің балл бонитетін анықтауға қол жеткізу, соның негізінде егілетін дақылды анықтау. Өнімді мол беретін дақылдардың түрлерін егу, су және тыңайтқыштарды мөлшерлеп беретін технологияны пайдалану. Осы келтірілген мәліметтерге қарап, ауыл шаруашылық саласына түбегейлі көзқарасты өзгерту керектігін алға тартып отыр. Неғұрлым үкімет тарапынан ауыл шаруашылық жерлерін құнарландыруды дұрыс жолға қойғанда ғана ауылда тұратын 47 % халқымыздың әлеуметтік жағдайы жақсармақ.

Ауыл шаруашылық жерлерін пайдаланғанда топырақ құнарлығын арттырудың тиімді шараларын жүргізуге міндетті, топырақтың жел және су эрозиясының бетін қайтаратын ұйымдастыру-шаруашылық, агротехникалық, гидротехникалық кешенді шараларын жүзеге асыруы, топырақтың тұздануын, жерлердің ластануын, арамшөптермен өсіп кетуін, сондай-ақ топырақтың жағдайының нашарлауына әкелетін басқа үрдістерді болдырмауы тиіс.

Алматы облысында егістік жерлерді қорғау және тиімді пайдалануды келесі шаралармен жүзеге асады:

- бүлінген жерлерді өз уақытында қалпына келтіріп қайтару;
- өнеркәсіп кәсіпорындары ластаған ауыл шаруашылық жерлерін тазарту;
- өнеркәсіп мақсаты үшін бөлінетін жерлердің ауданын жобалау және барынша қысқарту;
- табиғи экожүйелердің тұрақты қызметін қамтамасыз ететін рекреациялық территориялардың ауданын ұлғайту. Әлемдік стандарттарға сәйкес мұндай территориялардың аумағы жалпы ауданның 10 пайызын құрауы керек;

Алматы облысының ауыл шаруашылық жерлерінің экология-экономикалық мәселелерін егістікті құнарландыру шараларын үнемі жоспарлап отырғанда ғана топырақ эрозиясын болдырмауға қол жеткіземіз. Ауыл шаруашылығы саласының тұрақты дамуы ел экономикасының дамуына және халқының әлеуметтік жағдайының жақсаруына әкеледі.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының Жер Кодексі. – Алматы: Жеті Жарғы, 2003. – 256 б.
2. Жер туралы заңнамалар. – Алматы: Юрист, 2004. – 110 б.
3. Серикбаев С.К. Рациональное использование и охрана земельных ресурсов. //Вестник университета Кайнар. - 2009. - №1 – С.35-39.
4. Серикбаев С.К. Эколого-экономический анализ использования земли в Южном Казахстане. //Вестник КазЭУ имени Т.Рыскулова. - 2009. - №2 – С.439-442.
5. Серикбаев С.К. Новые механизмы приоритетного развития сельского хозяйства. //Труды научно-практической конференции молодых ученых. "Жас Туран-2009". - Алматы, 2009. – С. 121-124.

А.А.Қобыланова, А.Т. Жұбанышова

НАПРАВЛЕНИЯ РАЦИОНАЛЬНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЗЕМЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ

При использовании земель сельскохозяйственного назначения необходимо проводить мероприятия по улучшению плодородия почвы, защиты почвы от ветряной и водной эрозии, комплексные мероприятия по агротехнике, гидротехнике, а также выявление причин засоления почвы, загрязнения земель, борьба с сорняками, и вместе с тем устранение других причин, приводящих к ухудшению состояния почвы.

Ключевые слова: земельные ресурсы, плодородие почвы, экология, рыночная экономика, переменный посев, фермерское хозяйство.

A.Kobylanova, A.T.Zhubanyshova

DIRECTION OF ADVANTAGEOUS USE OF LAND RESOURCES

When using lands of agricultural purpose it is necessary to hold events for improvement of fertility of the soil, protection of the soil against a wind and water erosion, complex actions for an agrotechnology, hydraulic engineering, and also identification of the reasons of salinization of the soil, pollution of lands, fight against weeds, and at the same time elimination of other reasons leading to deterioration of a condition of the soil.

Keywords: Land resource, soil fertility, ecology, market farm, variables.

УДК: 633/635: 630*2 (574.2)

Р.С. Сырмакбаев, М.О. Байтасов

Казахский национальный аграрный университет

ПРОДУКТИВНОСТЬ ФИТОМАССЫ ЛЕКАРСТВЕННЫХ РАСТЕНИЙ В ЛЕСАХ СЕВЕРНЫХ ОБЛАСТЕЙ КАЗАХСТАНА

Аннотация. В статье приведены результаты исследований средней продуктивности фитомассы лекарственных растений в Сандыктауском государственном учреждении лесного хозяйства Костанайской области.

Ключевые слова: Оценка урожайности исследуемых лекарственных растений. Ромашка, лопух, кровохлебка корневая и надземная часть, полынь, хвощ, тысячелистник.

Введение. В настоящее время недостаточно изучены вопросы учета, сохранения и рациональной эксплуатации ценных даров леса, что влечет за собой уничтожение или нерациональное использование некоторых ценных лекарственных растений.

Переход к рыночной экономике требует от лесохозяйственных учреждений, не имеющих достаточно больших объемов заготовок леса и живущих за счет реализации древесины, изыскать ресурсы для развития своего производства и увеличения доходов.

Недостаток данных о сырьевой базе не позволят лесохозяйственным органам достаточно обоснованно планировать и контролировать заготовки лекарственного сырья